PREDUZETNIČKA EKONOMIJA · PREDUZETNIŠTVO I INOVACIJE

4. Sociobihevioristički i institucionalni pristupi razvoja teorije preduzetništva

Prof. dr Saša Petković

Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci

УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
UNIVERSITY OF BANJA LUKA
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ
FACULTY OF ECONOMICS
1975

9 INDUSTRIJA, INOVACIJE I INFRASTRUKTURA

Šta ćemo naučiti?

1

Od ličnosti ka okruženju

- Faktori preduzetničkog ponašanja
- Kultura i njena zamka
- Zajedničko bogatim zemljama

2

Institucionalni pristup

- Institucije prema Nortu
- Institucionalne determinante
- Političke i ekonomske institucije

3

Preduzetnik kroz paradigme

- Tri ekonomske paradigme
- Od 1776. do krize 2008.
- Država i preduzetnik

PRVI DIO

Od ličnosti ka okruženju

Sociobihevioristički pristup: ponašanje preduzetnika u društvenom kontekstu

Ličnost sama nije dovoljno objašnjenje

Posmatranje preduzetništva isključivo kroz lične karakteristike, bez uticaja sociološkog okruženja, uglavnom je odbačeno.

- Na ponašanje pojedinca utiče više elemenata društvenog okruženja.
- Uticaj institucija na preduzetničke firme dugo je bio zanemaren.

Šta utiče na preduzetničko ponašanje?

Tržišna ekonomija	Preduzetnička kultura	Uloga države
Sloboda i demokratija	Pravna država	Uticaj porodice
Uloga religije	Struktura privrede	Obrazovni sistem
Nivo zaštite intelektualne svojine	Uzori u okruženju	Tolerancija na neuspjeh

Pluralistička demokratija nije nužan preduslov: Kina, Vijetnam i Singapur.

Izvor: Petković (2021, str. 45–46)

Pet suviše paušalnih varijabli

- Kultura
- Pripadnost naciji
- Religija
- Geografski položaj
- Prirodni resursi

Same ne dokazuju zašto je neka zemlja više ili manje razvijena.

Dva velika eksperimenta XX vijeka

1917

Pojava Sovjetskog Saveza

Centralnoplanska ekonomija u kojoj prevladava državno vlasništvo.

1989

Povratak na tržišnu ekonomiju

Tranzicija ka privredi u kojoj prevladava privatno vlasništvo.

Izvor: Stiglitz (1999), navedeno u Trivić i Petković (2015, str. 71) i Petković (2021, str. 46)

Šta je zajedničko bogatim zemljama?

Južna Koreja	Finska	Izrael
Norveška	Švajcarska	UAE
Kina	Singapur	SAD
Japan	Njemačka	

Razlikuju se po uređenju, obrazovanju, resursima, religiji i razvijenosti demokratije.

Zajedničko: tržišna ekonomija i razvijene institucije

Kina: jedna zemlja, dva sistema

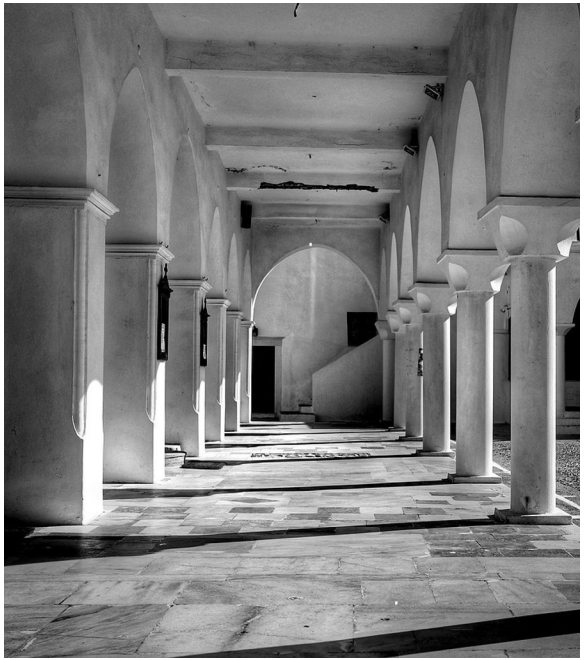
Izvor: Petković (2021, str. 46)

DRUGI DIO

Institucionalni pristup

Pravila igre koja određuju da li se preduzetništvo isplati

Šta su institucije? Daglas Nort (Douglass North, 1990)

Pravila i propisi, ljudski stvorena ograničenja koja strukturiraju političku, ekonomsku i društvenu interakciju.

Formalna pravila

Ustav, zakoni, imovinska prava

Neformalna ograničenja

Sankcije, tabui, običaji, tradicija, kodeksi ponašanja

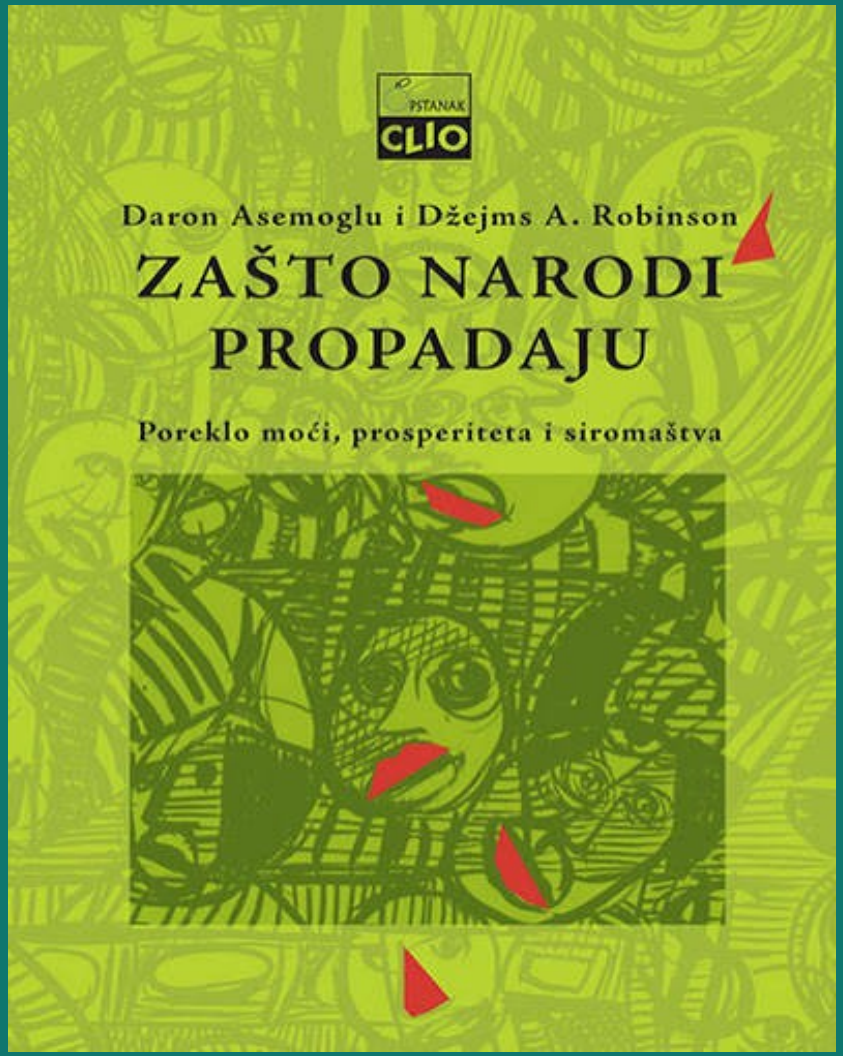
Izvor: North (1990, str. 3), navedeno u Tešić i Petković (2015, str. 75) i Petković (2021, str. 47)

Institucionalne determinante

- Veličina vlade
- Birokratija
- Poresko okruženje
- Intelektualna svojina
- Nivo povjerenja
- Konkurencijski zakon
- Političke slobode
- Radno zakonodavstvo
- Socijalna sigurnost
- Zakon o bankrotstvu
- Korupcija
- Kriminal
- Etnički sastav
- Dostupnost kapitala

Skup mogućih determinanti je velik.

Izvor: Baumol (1990), citirano u Spremo (2020, str. 27–28), navedeno u Petković (2021, str. 45)

Acemoglu, Johnson i Robinson dobili Nobelovu nagradu za ekonomiju

'Smanjenje ogromnih razlika u prihodima između zemalja je jedan od najvećih izazova našeg vremena. Laureati su pokazali značaj društvenih institucija za postizanje toga', obrazložila je Švedska akademija.

Politika određuje ekonomske institucije

- O siromaštvu ili napretku odlučuje interakcija političkih i ekonomskih institucija (Acemoglu & Robinson, 2012).
- Zato su u različitim dijelovima svijeta nastale različite institucije.
- Istraživanja potvrđuju pozitivnu vezu institucionalnog razvoja i rasta.

Izvor: Acemoglu i Robinson (2012, str. 5), navedeno u Petković (2021, str. 47)

Političke institucije (Ko donosi pravila i ko ima moć?)

Političke institucije određuju **kako se vrši raspodjela moći u društvu** i ko ima autoritet da donosi zakone i pravila. One uokviruju samu strukturu države.

- **Svrha:** Određuju ko drži političku vlast, na koji način se ona stiče i kako se ograničava (npr. ustav, izborni sistem, zakonodavna i izvršna vlast, pravosuđe).
- ***Inkluzivne političke institucije*:** Podrazumijevaju raspodjelu moći na širok sloj društva (**pluralizam**) i postojanje centralizovane, ali funkcionalne države koja sprovodi red i mir (npr. stabilna demokratija).
- ***Estraktivne političke institucije*:** Koncentrišu moć u rukama male elite ili autokrate (npr. apsolutizam, vojna diktatura, oligarhija).

Ekonomske institucije (Koja su pravila privređivanja?)

Ekonomske institucije direktno uređuju funkcionisanje **tržišta i stimulaciju pojedinaca**. One određuju podsticaje s kojima se suočavaju građani, preduzetnici i investitori.

- **Svrha:** Definišu i štite imovinska prava, sprovođenje ugovora, uslove konkurencije i pristup resursima i obrazovanju.
- ***Inkluzivne ekonomske institucije*:** Omogućavaju privatnu svojinu, jednake uslove za sve na tržištu, podstiču inovacije i obrazovanje.
- ***Estraktivne ekonomske institucije*:** Dizajnirane su tako da izvlače resorce i bogatstvo od većine stanovništva u korist privilegovane elite (npr. monopol, ropstvo, nepostojanje zaštite imovine).

Okruženje i preduzetničke namjere mladih

Teorija planiranog ponašanja

Ajzenova teorija (1991) često se testira u studijama o preduzetničkim namjerama mladih.

Obrazovni sistem

Podsticanje inicijativnosti, proaktivnosti i inovativnosti direktno utiče na namjere studenata.

Institucije podrške

Širi društveni kontekst i direktna podrška pozitivno utiču na samozapošljavanje kao karijernu opciju.

Izvori: Ajzen (1991); Langer et al. (2016); Mustafa et al. (2016), navedeno u Petković (2021, str. 47)

TREĆI DIO

Preduzetnik kroz ekonomske paradigme

Uloga preduzetnika mijenjala se sa vladajućom ekonomskom mišlju

Tri paradigme o preduzetniku

Klasičari i neoklasičari

„Nevidljiva ruka tržišta”. Preduzetnik nema značajniju ulogu jer je nepredvidljiv.

Kejnzijanci

Državni intervencionizam. Država često sama igra „ulogu preduzetnika”.

Austrijska škola

Snažna uloga preduzetnika: odlučuje u neizvjesnosti i riziku, ostvaruje ekstraprofit.

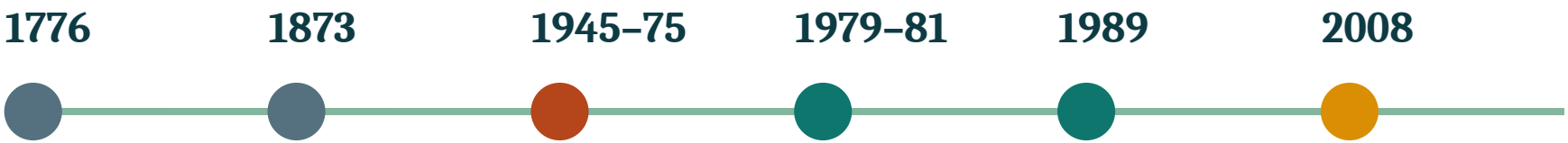
Izvor: Petković (2021, str. 47–48)

SKENIRAJTE TELEFONOM

Ocijenite svoje preduzetničke sposobnosti

Država i preduzetnik: vremenska linija

Smit, Bogatstvo naroda: početak ere laissez faire

Okončanje stoljetne „vladavine“ laissez faire. Vlada kao izvor i zastupnika svih društvenih promjena i poboljšanja

Kenzijanska ekonomija: Zlatni period kapitalizma - dominantna uloga države

Tačer i Regan - neoliberalizam: preduzetnik ponovo „na tronu”

Pad Berlinskog zida: tranzicija i globalizacija

Kriza: država opet „tržišni igrač”

Uloga preduzetnika mijenjala se sa vladajućom ekonomskom paradigmom.

Izvori: Drucker (1985, str. 170); Audretsch (2007); Petković (2021, str. 48–49)

Zlatna era kapitalizma: preduzetnik u sjeni

- Kejns: slobodno tržište ima nedostatke koje država treba da „ispravlja”.
- Preduzetnika vidi kao finansijera i poslodavca.
- Javna politika brine o tražnji; ostalo dolazi samo.
- Velike korporacije su glavni poslodavci; penzija kod jednog poslodavca.

Preduzetnik je pomjeren iz centralne uloge u korist makroekonomskih uslova.

Izvori: Leff (1979, str. 51); Kolaković i Mikić (2020, str. 40), navedeno u Petković (2021, str. 48)

Povratak preduzetnika i globalizacija

1. Naftni šokovi sedamdesetih završavaju zlatni period kapitalizma.
2. Regan i Tačer: jačanje neoliberalizma.
3. Poslije 1989. godine, tranzicija bivših komunističkih zemalja; bude se Kina i Indija.
4. Kriza 2008: država kao „tržišni igrač”, preduzetnici kao nosioci inovativnosti i radnih mjesta.

Izvor: Petković (2021, str. 49)

Ključne poruke

1. Osobine ličnosti ne objašnjavaju preduzetništvo bez društvenog okruženja.
2. Kultura, religija i geografija su suviše paušalna objašnjenja razvijenosti.
3. Bogatim zemljama zajedničke su tržišna ekonomija i razvijene institucije.
4. Uloga preduzetnika zavisi od vladajuće ekonomske paradigme i uloge države.

Pitanja za diskusiju

1. Koja tri od dvanaest faktora najviše oblikuju preduzetničko ponašanje kod nas?

2. Zašto je objašnjenje razvoja kulturom privlačno, a ipak problematično?

3. Navedite jedno formalno pravilo i jedno neformalno ograničenje koje značajno utiče na domaće preduzetnike.

4. Treba li država danas biti „tržišni igrač”? U kojim oblastima?

Literatura

Petković, S. (2021). *Preduzetništvo i inovacije u digitalnoj eri*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Ekonomski fakultet. str. 45–49.

- Acemoglu, D., & Robinson, J. (2012). Why Nations Fail.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior.
- Audretsch, D. (2007). The Entrepreneurial Society.
- Baumol, W. (1990). Entrepreneurship: Productive, unproductive, and destructive.
- Čang, H. Dž. (2016). Loši Samarićani.
- Drucker, P. (1985). Inovacije i preduzetništvo: praksa i principi. Beograd: Grmeč.
- North, D. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance.
- Trivić, J., & Petković, S. (2015). Different Features of Transition Economies.

Fotografije: slobodna kolekcija sample-images (izvorno Pixabay, Pixabay Content License).